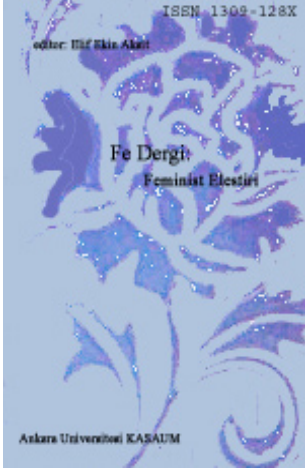

Yayınlayan: Ankara Üniversitesi KASAUM

Adres: Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi, Cebeci 06590 Ankara

Fe Dergi: Feminist Eleştiri 10, Sayı 1
Erişim bilgileri, makale sunumu ve ayrıntılar için:
<http://cins.ankara.edu.tr/>

Kadın Olmak mı, Akademisyen Olmak mı? : İşte Bütün Mesele Bu

Duygu Altınoluk

Çevrimiçi yayına başlama tarihi: 1 Haziran 2018

DOI: 10.1501/Fe0001_0000000196

Bu makaleyi alıntılanmak için: Duygu Altınoluk, “Kadın Olmak mı, Akademisyen Olmak mı? : İşte Bütün Mesele Bu,” *Fe Dergi* 10, no. 1 (2018), 58-66.

URL: http://cins.ankara.edu.tr/19_5.pdf

Bu eser akademik faaliyetlerde ve referans verilerek kullanılabilir. Hiçbir şekilde izin alınmaksızın çoğaltılamaz.

Kadın Olmak mı, Akademisyen Olmak mı? : İşte Bütün Mesele Bu Duygu Altınoluk*

Kadınlık ve erkeklik biyolojik olmaktan çok toplumsal bir üretimin sonucudur. Kadının toplumsal hayattaki konumlanışı, iş hayatı ve ev içi emek konularında bu toplumsal üretimin izlerini görmek mümkündür. Ev içi iş bölümünde kadın aleyhine işleyen yapı kadının iş hayatını da etkilemektedir. Bu bağlamda akademiye kadının deneyimlediği cinsiyete dayalı baskılar, çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Kadının akademi yaşamında genelde cinsiyet ve özelde ise anneliği üzerinden yaşadığı rol çatışmalarını ortaya koymak bu çalışmanın temel amacıdır. Bu amaca ulaşmak için Walby'nin patriyarka ve Acker'in cinsiyetlendirilmiş kurum kuramıyla ele aldım. Seküler bir şehrin köklü bir üniversitesi olan Ege Üniversitesi, mesleki aidiyetimin geliştiği ve kadınlık deneyimlerimin şekillendiği Edebiyat Fakültesi'nin çeşitli bölümlerinden yedi kadın akademisyenle derinlemesine görüşme yaptım. Onların akademik kariyeri boyunca cinsiyete dayalı deneyimlerini feminist metodolojiye uygun olarak betimsel analize tabi tuttum. Kadının, akademiye giriş, akademik kariyer, evlilik ve çocuk sahibi olma süreçlerinde görece demokratik olması beklenen akademiye dahi eril tahakkümle karşılaştıkları ortaya çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: kadın anlatıları, patriyarka, toplumsal cinsiyet, kamusal alan, akademi

To Be a Woman, To Be an Academician?: That's the Question

Femininity and masculinity are the outcomes of a social reproduction rather than a biological one. It is possible to see the traces of this social reproduction in issues as to the positioning of the woman in the social life, working life, and domestic labor. The structure that works against the woman with regard to the domestic division of labor, also affects the working life of the woman, in this context, the gender-based pressures experienced by women in the academia constitute the subject matter of this study. It is the main purpose of this study to reveal the role conflicts of women in academic life through gender in general; and through motherhood, in particular. I have drawn upon Walby's patriarchal theory and Acker's theory of gendered organisation to achieve this aim. I carried out in-depth interviews with six female academicians from various departments of the Faculty of Letters at Ege University, a long-established university in a professional sense of belonging has been developed and my experience about femininity has been shaped. In accordance with the feminist methodology, I descriptively analyzed their gender-based experiences throughout their academic careers. The findings of the field research indicated that the women may well encounter with masculine domination even in academia, which is expected to be relatively democratic throughout the whole process in which they entered to the academia, they pursued their academic careers, they got married and they had children.

Keywords: public sphere, woman's narratives, patriarchy, gender, academia

“İnsankızının akli
insanoğlundan farklı mı?”
Berna Kılınc

Giriş

Erkeklik, bir biyolojik cinsiyet olarak erkeğin toplumsal yaşamda nasıl düşünüp, duyup, davranacağını belirleyen, ondan salt erkek olduğu için beklenen rolleri ve tutum alışları içeren pratikler toplamıdır (Atay 2004, 14). Bu pratiklerin toplamı, toplum içerisindeki tüm toplumsal rolleri de kendi etrafından, kendi gözüyle ve

*Araş. Gör., Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, dygaltinoluk@gmail.com.

kendi istediği gibi şekillendirir. Çünkü patriyarka, her pratiğin oluşum ve dönüşümünde yeniden üretimi sağlar. Patriyarka kentsel süreçlerin dinamiğinde kadını dışlamış, ikincil olarak konumlamıştır; ancak bunları yaparken cinsiyetçiliği örtük, gizil ve doğal addetmiştir. Ev içi ve ev dışı emeğin de toplumsal bir yaratım olduğu savından hareketle toplumsal cinsiyet (gender)¹ olgusunu erkeğin politik iktidarını ele almadan açıklamak mümkün olmayacaktır. Oysa kadının gördüğü baskının başrol oyuncusu patriyarkadır. Bu oluşumun altında yatan neden, cinsiyetin toplumsal “inşa”sıdır. Kadınlık ve erkeklik, doğuştan getirilen özelliklerden çok, toplumsal kurgu olarak ele alınır ki bu nedenle kadının çalışma hayatında karşılaştığı en önemli sorun cinsiyet olgusudur. Çalışma hayatı, kadının uzun süreli “dışarıda” yer alabildiği bir süreçtir. Dışarıda olma halini burada kamusal inerek gerçekleştirir. Özbek’in yoğun biçimde tartıştığı üzere (2004), kamusal alan kavramının zorluğu onu üreten süreçler, yapılar ve kurumlardan; ilişkiler, pratikler, kurallar ve etkileşim biçimlerinden gelmektedir. Bu nedenle kamusal alana inmek isteyen kadın, kendini kabul ettirmek adına çoğu zaman, erkeksileşmek ya da pek çok kadına ait olan durumu yani geleneksel kadınlık rollerini geri itmek durumundadır.

Feminist eleştirel kuram, disiplinlerdeki temel kavramların dikotomilerle oluşturulduğunu, eril düzenin düalist yapılanmaya yol açtığını vurgular. Düalist değerlerden birincisi erkeğe atfedilirken; ikincisi dişillığe atfedilir: zihin/beden, akıl/duygu, us/usdışı, kamusal alan/özel alan... Böylesi düalist yapı da üstün olan tarafından daha aşağı konumda olanın baskılanmasını, ezilmesini ve dışlanmasını meşru kılan niteliktedir. Kamusal alanda kadının görünürlüğü, iş hayatına geçmesi ve daha özelde akademi dünyasına girmesi veya girememesi, yukarıda belirtilen kavram ve süreçlerle yeniden; ama farklı mekanizmalarla üretilmiştir. Kadın için iş yaşamına girmek, yeni bir eril bir alana dâhil olmak demektir; buna istinaden kadının akademiye girmiş olması ise eril bir kamusal alanda yine eril bir kurum olan bilimi eyliyor olmak anlamına gelir. Burada önemli nokta ise bu eril alanda eril eyleyiş içerisinde eril aktörler tarafından kadının nasıl ve ne şekilde konumlandırıldığıdır.

Kamusal alan, özel alanın aksine yapay bir alandır. Karmaşık biçimde kamusala çıkışıyla özgürleşeceğini öngördüğümüz kadın, dar bir çember içinde “özgür” kalabilmektedir. Kadın, çalışma yaşamında ne kadar başarılı olursa olsun, onun başarısı “analığı” ile kısıtlı olduğundan ikincil konumundan kurtulamamaktadır. Bu nedenle tüm insanlar için en temel insani eylemlerden olan kamusal alanının kadın için nerede konumlandırılacağına belirlenmesi gereken en önemli husustur. Bu konumlanma biçiminde sosyalizasyonun önemini Berger ve Luckmann (2008, 189-190) şu şekilde dile getirir:

Birey, dünya içerisinde kendi varlığını dışsallaştırırken aynı anda bu dünyayı nesnel bir gerçeklik olarak içselleştirmekte olan toplumun üyeleri için de geçerlidir. Sosyal inşa kuramına göre; birey, toplumun bir üyesi olarak doğmaz. O, sosyallığe doğru bir yatkınlıkla doğar ve toplumun bir üyesi haline gelir. Bu yüzden her bireyin hayatında, toplumsal diyalektiğe katılmaya başladığı esnada, zamansal bir ardışıklık söz konusudur. Bu sürecin başlangıç noktası içselleştirmedir.

Bu çalışmanın soru ve sorunsalı tam da bu noktada başlamaktadır. İçine doğduğu toplumun değer ve normlarıyla sosyalle olan kadının, genelde kamusal alana özelde ise akademiye girdikten sonra cinsiyete dayalı söylem ve eylemlerde dönüşüp dönüşmediği, kendisi gibi sosyalle olan ve akademiye yer alan erkek akademisyenler tarafından ne şekilde konum almaya itildiği ya da itilmediği araştırmanın temel problemidir. Bir diğer soru ise akademik hayatları boyunca kadınların, evlenme ve çocuk yapma gibi özel hayatlarının ne derece akademiye yer kapladığı ve bu olgularla ilgili nerelerde baskı gördüklerine dairdir. Araştırmanın perspektifini sağlayan bu sorular etrafında, kadınların kendilerini, cinsiyetçilikten sıyrılamamış bir kamusal mekân olarak akademiye nasıl konumlandıklarını ve/veya konumlandırıldıklarını açığa çıkarmak çalışmanın temel hedefidir. Çünkü kadın olarak akademiye yer almak, hem eril kurum olan bilim içinde kadının “ne yapıyor olduğunun” tanımlanması, hem de toplumun yüklediği kadınlık rolleriyle akademiye nasıl kuşatıldığını göstermek, gelecekteki çalışmaların yönünü akademiye çevirmek ve kadının konumunun iyileştirilmesi açısından önem teşkil eder.

Yukarıda bahsedilen amaç doğrultusunda literatür taraması yapılmış ve genelde bilimin özelde ise akademik yaşantının cinsiyetlendirilmiş bir alan olduğu daha belirgin şekilde görülmüştür. Özellikle Reed’in (2003) çalışması, bilimlerin cinsiyet ayrımını göz önüne koymada ışık tutarken, Keller’ın (2007) yapıtı, bilimin de cinsiyetin de inşa edilen bir alan olduğu savından hareketle ilerlemektedir. Kurumların hiyerarşik yapılanmasının erkeği üst, kadını ise aşağı statüye konumladığına yönelik çalışmalar İngilizce literatürde oldukça fazladır (Acker & Houten 1974; Hearn & Parkin 1983; Acker 1990; Acker 1992; Mason & Goulden

2002; Bentley & Adamson 2003; Akthar vd. 2005; Bystydzienski & Bird 2006; Klocker & Drozdowski 2012). Akademide ise durum, kadınların niceliğinden ziyade kadınlara anlamsal ve konumsal olarak nasıl bir tutumla bakıldığına yöneliktir. Feminist çalışmaların merkezi, özellikle 2000'li yıllardan itibaren ev ve iş arasında gidip gelmelerin zorlukları ve yeni ekonomik düzenin etrafında şekillenmektedir (Payne 2002; Husu 2005; Williams vd. 2012). Genel olarak çalışmalar, kadının emeği ve kamusalda görünmezliği üzerinden ilerlemiştir; Hearn ve Parkin (1988), çalışmasında cinsiyetlendirilen kurumlar üzerinde yapılan araştırmaların erkekleri odağa koyduğunun altını çizer ve diğer yandan, kurumların yapılıırken örgütsel amaç, hiyerarşi ve yönetim şekillerinin her noktasında erkeklerin açık veya örtük biçimde söz sahibi olduğuna işaret eder.

Toplum, kamusalın oluşmasına olanak sağlayan bir tür mekândır ve bu nedenle kadın ve erkeğin birlikte yaşayabileceği ideal kamu alanı belirlenmek durumundadır. Günümüzde kadının dâhil olabileceği mekânlar ve bu mekânların saatleri erkeğinkinden farklıdır. Erkeğin bulunduğu mekânlarda kadın dışlanmıştır. Kadının kamusal alanda yer alma çabası, ona yönelik mekânsal ayrışmayı da beraberinde getirmektedir; nitekim mesleki farklılıklar da bu durumla ilişkilendirilebilir. Bu bağlamda kamusal alandaki mekânsal ayrışmayı kadının “dışarıdalığı” açısından ele almak yerinde olacaktır.

Araştırmanın Metodolojik Duruşu

Cinsiyet, sosyalizasyon süreci boyunca inşa edilen bir süreç olduğundan araştırma, Walby'nin *patriyarka kuramı* ve Acker'in *cinsiyetlendirilmiş kurum kuramına* dayanarak, kadının hegemonik erkeklik alanı içerisinde akademik kariyeri boyunca nasıl konumlandığına ve akademideki yapılanmanın cinsiyetçi tutum tarafından ne derece kuşatıldığına cevap arayan bir çalışmadır.

Bu araştırma, nitel bir incelemenin ürünüdür ve nitel paradigmanın gerektirdiği biçimde genellemelere tabi tutmak gibi bir amaç gütmemiştir. Araştırma amacına uygun olarak feminist perspektifin sağladığı bir duruş sergilenmiş ve dışsal gerçeklikten ziyade araştıran ve araştırılan arasında etkileşim temel alınmıştır. Punch (2005, 183) nicel araştırmalarda olduğu gibi nitel araştırmalarda da örneklem seçiminin önemine dikkat çekerken, örneklemin sadece hangi kişilerle görüşüleceğine ya da hangi olayların gözlemleneceğine karar vermekle değil; aynı zamanda ortam ve süreçlerin de örnekleme belirlediğine vurgu yapar. Buradan hareketle diğer fakültele oranla kadın akademisyen sayısının nispeten fazla olması ve fakültenin *politik yapılanmasının farklılığından* (Aslan 2016, 241-247) ötürü Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesinde doktora yapıyor olan ya da doktora ünvanını almış olan yedi kadın akademisyenle *derinlemesine görüşmeler* yaptım. Görüşmelere başlamadan önce katılımcılardan izin alarak ses kayıt cihazıyla görüşmeleri kayıt altına aldım. Görüşmeler esnasında, katılımcılara araştırmanın etiği gereği isimlerin gizli tutulacağı bilgisi verilmiştir. Özellikle kadın ve anne olmamdan ve aynı sorunlarla karşı karşıya kalmamızdan kaynaklanan bir *karşılıklık-araştırılanın nesneleştirilmesi yerine araştıran-araştırılan ilişkisinin daha görülür kılınması-* (Alkan 2008) söz konusu olmuştur. Çünkü feminist epistemoloji araştırılanın nesneleştirilmesinden ziyade diyalog ve görüşmenin etkileşimli olmasını savunur. Ben de araştırmacı kimliğimin yanı sıra bir kadın olduğum ve aynı sorunları deneyimlediğim bilincinde olarak görüştüğüm kadınlarla diyalog halinde süregiden bir görüşme sağlamaya çalıştım.

Araştırma, duruşu itibarıyla feminist bir bakışla irdelendiğinden, yorumsamacı araştırma desenine uygun biçimde de raporlanmıştır. Pozitivist geleneğin tam karşısında yer alan ve ona karşı bir duruş sergileyen bu çalışmanın epistemolojisi de yine yorumsamacı perspektiften ilerlemektedir. Miles & Huberman (1994), önermelerle düşünmeyi içeren geleneksel veri çözümlemesinin, biçimsel ve kuramsal yorumlara imkân veren soyut bir akıl yürütmeyi kapsadığını söyler. Oysa anlatı çalışmaları, daha somut ve bütünlüklü akıl yürütme sağlar; bunlar, özgün olayların anlık görünümünü veren “hikâyeler”dir. Bu araştırma, tam da bu noktada, hikâyelere önem vermektedir; *değişkeni olmayan hikâyeler, gördüğümüz şeyin anlamı ve kapsamı hakkında bize bilgi sunmaz. Hikâyesi olmayan değişkenlerse soyuttur ve bunlar nicel araştırmaları rapora dönüştürmek için belirlenmiş kesin kuralları açıklar. Açık uçlu verilere bakılmaksızın, sayılar anlaşılabilir* (1994, 302). Bu nedenle görüşmeler esnasında kadın akademisyenlerin eril akademik yapılanma içerisinde kendilerini yaptıkları iş açısından, *bilimsel araştırma yapan*² (Altınoluk 2017) bir akademisyen olarak var edebilme mücadelelerinin yanı sıra, kadınlık rolleri, evlilik ve annelik deneyimlerini irdelemeye çalıştım. Tanesini (2012), feminizmde duruş noktasının önemini tartışır. Pozitivist eleştirinin dayanak noktası olan *her insanın farklı perspektiflerden baktığında şeyleri farklı algıladığı ve muhtemelen onları farklı deneyimlediği* durumu feminist duruş noktasının temelini oluşturur. Buna göre kadınlara has perspektifler olabilir ki bu çalışmada kadın olmamdan kaynaklanan

ve çalışmaya özgü deneyimsel öznelliğim ön plandadır; çünkü feminist duruş noktası anlayışında evrensel bir özne değil, öznellikler mevcuttur.

Görüşmelere katılan kadın akademisyenleri unvanlarına bakmaksızın, anonim bir biçimde *katılımcıyı* temsil eden K kısaltmasıyla K1, K2, K3... K7 şeklinde kodladım. Bazı bilim dalları edebiyat fakültesi içerisinde olup daha çok doğa bilimlerinin ontolojik ve epistemolojik temellerine dayanmasına rağmen kimliklerinin gizli kalması gerektiğinden söz konusu akademisyenlerin bölümlerini de akademisyenlerin ait oldukları bölümleri de gizli tutarak raporlamaya çalıştım. Yaptığım kodlamalardan sonra kadın anlatılarını; akademiye giriş, akademik kariyerlerinde yaşadıkları eril tahakküm, evlilik yaşamına geçiş ve çocuk sahibi olma süreci şeklinde kategorize edip araştırma sorularıma cevap aradım. Verilen cevapları, Kümbetoğlu'nun (2012) işaret ettiği gibi feminist araştırmanın doğasına uygun şekilde betimsel çözümleme tekniğiyle olduğu gibi aktarıp teoriyle harmanlamaya çalıştım.

Walby ve Acker'in Dayanışması: Patriyarkanın Kıskaçında Cinsiyetlendirilmiş Akademi

Çalışmaya konu olan Edebiyat Fakültesi, kadın akademisyenlerin niceliksel fazlalığı açısından sorun yaratmasa da, asıl önemli olan ve çalışmanın bel kemiğini oluşturan durum cinsiyetlendirilmiş yapılanmanın toplumun bu kurumunda da devam etmesidir. Toplum tarafından şekillen(diril)en cinsiyet, farklı yorumlarla kimi zaman üstü örtük biçimde tanımlansa da toplumdan topluma farklılık gösteren tanımlar üzerinde değişikliğe gitme olanağı vardır. Kültürümüzde kadınlar ve erkekler daha doğdukları andan itibaren farklı bir değerlendirmeye karşılanırlar. Oğlan çocuğun doğum müjdecisi bile farklı ödüllendirilirken, kız çocuk doğmuşsa bir tevekkülle karşılanır ve anne-babanın erkek evlat sahibi olana kadar kız çocukla yetinmesi beklenir (İnceoğlu ve Kar 2010). Cinsiyet rolleri ve bunlara ilişkin değerler, kadın-erkek ilişkilerini tanımlama ve anlamada temel işlevi üstlenmektedirler.

Doğup büyüdüğümüz andan itibaren etrafımızı saran cinsiyet rolleri öyle veya böyle bize dayatılmaktadır. Badinter (1992, 22-26) cinslerin anatomik olarak tamamlayıcılığının apaçık olduğunu, ancak her bir işlevin tamamlayıcılık açısından net olmadığını vurgularken, çok az sayıda yapılmış olan gözlemin bile, bize bir cinsin yapabileceği ve öteki cinsle yasaklanmış görevler bulunduğunu saptamaya izin verdiğinin ısrarla altını çizer. Kadınlığın gizlenmesi gereken bir kötülük alanı olarak algılandığı bazı durumların olduğu aşikârdır. Cinsel anatomi dışında kadın ve erkek arasında cinsiyet rolleri açısından tamamlayıcılık durumu söz konusu olmamaktadır. Öyle ki Balander'in (akt. Badinter 1992, 26) "*cinsler arası kurumlaşmış olan ilişkiler eski ve bozulmaz yapılara uygun görünürler*" sözü kendini bugünün değişip dönüştüğünü söylediğimiz toplumsal yapısında dahi kendini göstermektedir. Acker'a (1992, 567) göre, hukuk, siyaset, din, akademi, devlet ve ekonomi tarihsel olarak erkekler tarafından geliştirildiği gibi günümüzde de erkekler tarafından domine edilen ve sembolik olarak erkek öncüler tarafından yorumlanan birer kurumdur.

Kurumlarda cinsiyete dayalı sosyal yapılanmanın, cinsiyetlendirilmiş işbölümü, semboller, işyeri etkileşimi, bireysel kimlik ve örgütlenme mantığı olmak üzere birbiriyle etkileşim içerisinde olan beş farklı süreçte gerçekleştiğini öne süren Acker (1990), bu sürecin çoğu zaman gizli olarak gerçekleştiğini vurgular. Öyle ki; görüşmelerden elde edilenler ışığında kendilerine doğrudan bir uyarı yapılmadığı müddetçe kadınlar, akademi içerisinde çalışma ortamı olarak rahat olduklarını düşünmektedir. Oysa doktora alım süreci de dâhil olmak üzere akademiye adım atma süreci kadınlık rollerinin ön planda sorgulandığı bir aşamadır. Çalışmalarında *gendered organisation* (cinsiyetlendirilmiş kurum/kuruluş) olarak tanımladığı özel sektör olsa da Husu (2005), akademik yapılanmanın da tıpkı özel organizasyonlar gibi cinsiyetlendirilmiş yapılanmasından söz eder ve bunun erkeğe ait olan belli başlı bilim dallarında daha sık olduğunu vurgular.

"Bu alanda doktora yapabilmek için ya da ilerleyebilmek için devamlı kendini karşıdaki erkek hocana ispat etmek zorundasın. Hep daha fazlasını yaptım. Erkek arkadaşarımdan daha fazla çalıştım, daha ağır ve zor işlerde çalıştım. Sadece ben de varım diyebilmek için."(K4)

"Bizim bölümümüz kadın ağırlıklı gibi görünüyor değil mi dışarıdan? Gerçekten de öyle. Ama bu erkek şiddetine, tacizine maruz kalmadığım anlamına gelmesin. Bu solcuym diyen erkekler var ya. İşte en çok baskı yapanlar onlar. (...) nasıl bir baskı mı? Ben baskı diyorum, kibarca. Artık sen düşün. Güzelsen ve gençsen bu akademide, ezileceksin karşılarında."(K6)

Kurum içerisinde cinsiyetlendirmenin semboller ve etkileşimle daha net bir biçimde ortaya konabileceğini vurgulayan Acker; kurum içi sohbetler, kurumsal dil, yönetim anlayışı, kıyafet seçimi, teknik yetenek gerektirecek işler gibi sıralanan temaların, bu iki kategori içerisinde ele alınarak çözümlenebileceğini söyler. Aşağıda alıntılanan kadın akademisyenin anlatısında da cinsiyetlendirilen etkileşim açık bir biçimde görülebilmektedir.

“Bir çalışmaya gidileceği sırada, beni bölüm sekreterine götürdü bir hocam ve yazık bak kız çocuğu araziye çıkamaz dedi ve çok onur kırıcı gelmişti bana. (...) çalışmalarda bana hep kalem kâğıt verilirdi ve aman belin ağrır ya da sen yapamazsın diye beni aletlerden uzak tutarlardı.” (K5)

Bilişsel psikologlar, kadın ve erkeklerin düşünme metotları arasında fark olduğunu ve kadınların sözel, erkeklerin sayısal alanlarda daha çok başarı gösterdiğini iddia ediyor. Sayısal alanların hesap gerektiren birtakım işlerinde ise kadınların ön planda olduğu saptanıyor. Yapılan araştırmaların çoğunun istatistiksel ve ABD’ye özgü olduğunun unutulmamasının altı çizilmelidir (Kılınç 2009). Ve Kılınç kadınların erkeklerden daha farklı alanlarda düşündüğü iddialarına itiraz ederek “hemen her kültürde, bebeklikten itibaren kadınların zihin yeteneklerinin belli biçimlerde şekillendirilip, farklılaştığını” (Kılınç 2009, 39) dikkatle vurgular. K5’in sözünü ettiği aletlerden uzaklaştırılması durumu tam da böyle bir duruma tekabül eder. Çünkü kadın, bilim alanındaki güç gerektiren işlerde erkeğin önüne geçen biçimde bulunamayacağı gibi eril tahakküme maruz kalabilmektedir. Çünkü akademi dediğimiz oluşum kamusal alandaki eril düzenlemelerden ve düşüncelerden muaf değildir. Acker (1990), kurumlardaki yöneticilerin bireysel kimliklerinde cinsiyet tezahürlerinin olduğuna vurgu yapar. Bireysel kimliklerin cinsiyetlendirilmiş halinin daha önce bahsedilen cinsiyetlendirilmiş iş yeri etkileşimi, semboller ve işbölümüne tekabül eden üç sacayağının üzerine oturduğunu ve yöneticilerin bu tezahürleri sergilediklerini belirtir.

Erkeklik ve kadınlık üzerine görüşler için toplumdaki yapıların her alanına bakmak gerekir, zira patriyarkal yapıları yaratan eylemlerin parçası olarak toplumsal roller karşımıza çıkar. Walby (2016), “*Patriyarka Kuramı*” adlı kitabında cinsiyetin kültürle ne şekilde yoğrulduğuna özellikle dikkat çeker. Akademinin içindeki her ögede bu kültürün uzantısı olarak önümüze gelir ve cinsiyete göre iş bölümünün, uygulamaların devam ettiği kamusalığın neredeyse ortasında yer alır.

Toplum, kadın ve erkeğe farklı davranmakta, onlara farklı özellikler, davranışlar, görevler yüklemektedir. Kadın ev işlerini yaparken erkeğin ailenin gelirini sağlaması istenmektedir. Cinsiyetin bu özelliklerle de ayrımlaşırılmasına paralel olarak Walby (2016), geleneksel tanımlamalarda sosyalizasyon sürecinin esası olarak kız ve oğlan³ çocuklarının cinsiyetlerine uygun davranışları çocukluk döneminde öğrendiğinin vurgulandığını söyler. Böylesi bir deyişte bu iddiada olan kuramcılar, kadınlık ve erkekliği neyin ayrıştıracağını, genellikle aynada görünen zıtlık olarak tasvir ederler. Erkeklik *iddialılığı, aktifliği, canlılığı ve hızlı inisiyatif almayı* gerektirirken kadınlık *işbirliğini, pasifliği, kibarlığı ve duygusallığı* gerektirir. Nitekim yaptığım görüşmelerde her ne kadar aynı bilim alanında çalışıyor olsalar da kadınların, erkeklerden daha az güç gerektiren ve hatta hiç güç gerektirmeyen işlerde çalıştıklarını ortaya koymuştur.

“Ben arazilere en çok giden kadın bendim. Yoğun ağır zor sondajlara gittim. Ve adamın o kalkanını kırmak için daha ağır kaldırmak daha çok çalışmak istedim. Daha pis ne kadar çamur yağ varsa; aman yapamazsına maruz kalmamak için.”(K1)

Acker (1990), erkeğin daha üst pozisyonlarda olması ve tüm iş dağılımının eril pozisyon tarafından yapılması; yetenek gerektirmeyen işlerin kadına yüklenmesi; kurumların, eril yönetim tarafından şekillenmesi; iş pozisyonlarının kendi içindeki soyut hiyerarşisinin cinsiyet tarafından bedenleştirildiğini ileri sürer. Böylece somut hale getirilen pozisyonlarda kadının geri planda kalmasına neden olması, çalışanların bu uygulamayı “doğal” ve “normal” olarak görmeye başlarlar. Özellikle Edebiyat Fakültesinde arazi ve uzun süre kalınması gereken alan çalışmalarında kadın akademisyenlerin doktora eğitimine başladıkları süre boyunca eril yapılanmanın dışına itildiği ve daha çok toplumsal rollerinin ön planda olduğu çıkarılabilir. Kadın ve erkeğin birlikte gittiği alan çalışmalarında kadınlar, tıpkı özel alanda yani evlerinde olduğu gibi alanı derleyip toplama görevi görürken; erkekler daha ziyade sondaj ve güç gerektiren işleri üstlenmiştir.

“Ders işlenişi sırasında söylemlerde hissetmesek de arazi yapılacaksa ya da tez konusu belirlenecekse hiçbir kadın öğrenciye arazi gerektiren alan önerilmemişti. Arazi çalışması sırasında biz biraz süs eşyası gibi kaldık aslında. Doğrudan bir sorumluluk verilmemişti bize. (...) Gelemezsiniz denmiyordu da, erkekler zaten gidiyordu. Kadınlara da dönüp siz de isterseniz gelebilirsiniz deniyordu.” (K2)

Akademik yaşantı çoğu zaman yoğun çalışmayı beraberinde getirmektedir. Bireysel olarak kadın akademisyenler, yoğun çalışmayı göze alsalar dahi karşı cinsin önyargılarından ve cinsiyetlendirilmiş düzen anlayışından sıyrılamamışlardır.

“Ne yaparsam yapayım; tez konum benim için çok zor olsa dahi, bu kimsenin umurunda değil. Bölüme alınırken veya tez süreci devam ederken söylenen tek bir şey var, doktora bitmeden evlenme. Evleneceğin kişinin sorumluluğunun yanı sıra, ev işi gibi bir sorumluluğunun da olacağı düşünülüyor çünkü. Eşin istediğin kadar yardım etsin, kadının asli görevi ev deniyor. Ne kadar akademisyen de olsa o bir erkek.” (K3)

“Asistan alınırken bile evliliği ve hamileliği düşünülüyor.” (K6)

“Birinci ve ikinci çocuğuma hamileyken biraz saklama ihtiyacı hissettim ve 4-5 ay söyleyemedim. Söylediğimde de hep sevinçten çok sıkıntı hissettim, birincisi akademik çalışmalar aksayacaktı; ikincisi bölüme nasıl söyleyeceğim. Alacağım tepkiyle ilgili sıkıntılar vardı. Benden önce doğum yapan arkadaşlarımla çocukları hastalandığında bölüm başkanımız ne buraya yarıyorsunuz ne de oraya gibi onları haşlıyordu, sırf bunları duymamak için hiç izin almadım.” (K5)

“Şu an hamileyim ve bölümde kimseye de söylemeyi düşünmüyorum. Sen de söylemezsen sevinirim (gülme).” (K7)

Bu noktada anneliği deneyimlemiş olan katılımcıların annelik ve anne olmakla ilgili sıkıntıları açığa çıkmaktadır. Badinter (1992), anneliğe atıfta bulunarak, günümüze kadar varlığını koruyan *annelik içgüdüsi* adı altında bir söylem yaratılarak devamlı olarak kadına her şeyden önce bir anne olduğunun hatırlatıldığının iki kere altını çizer. Yaptığım görüşmelerde de annelik deneyimi olan kadınların, çocukları hasta olduğunda ya da onlara bakma sorumluluğu kendilerinde olduğunda yaşadıkları rol çatışmasının kaynağı da işte bu duyguyla cinsiyetlendirilmiş akademi arasına sıkışmış olmalarıdır. Bugün kadınlar için çalışmak ve kariyer yapmak doğal bir seçenek (Koçkar 2015) olsa da, çocuğuyla ilgilenme konusunda işine ara veren kişi, doğum ve süt izni verilen taraf kadınlardır. Bunun yanı sıra kadınlar, ücretsiz olarak da ev işlerini üstlenerek modernitenin kamusalına adım atarken diğer yandan geleneksel cinsiyet rollerini de idame ettirme yükümlülüğündedir. Kadının cinsiyet rollerindeki bu çeşitlenme, yani hem iş hayatı, hem annelik hem de ev işleri arasında parçalanmasına yol açmıştır; çünkü erkeğin rollerindeki değişim ev işlerine daha az bulaşıkla mayla sonuçlanmıştır. Yaptığım görüşmelerde de kadın akademisyenler, çocuklarıyla ya da evdeki işlerle ilgilenmediklerinde eşleri tarafından imalı sözlere maruz kaldıkları; bu olmasa dahi kendilerini bu işlerden zorunlu olarak sorumlu hissettiklerini vurgulamışlardır. Ebeveynlik iki kişinin ortak katılımıyla gerçekleşen bir eylemdir; ancak toplumun yüklediği roller gereği anneye atfedilen rol ve yük çok daha fazladır. Geleneksel olarak ülkemizde çalışsın ya da çalışmasın anne, çocuklara bakmakla yükümlüdür.

Sonuç Yerine

Cinsiyetçilik (gendered) kavramı günümüzde, toplumun her kesiminde kendini göstermektedir. Lisans hayatında her ne kadar öğrenciler merkezi sistemle atanıyor olsa da belirli meslekler erkeklere özgü bir alan olarak toplumda yer edinir. Öğretmenlik gibi ev hayatını sekteye uğratmayacak, çalışma saatleri açısından kadınlara uygun olan meslek kategorisine son zamanlarda akademisyenlik de girmiştir. Kamusal alanın tüm kurumlarında olduğu gibi akademinin de dâhil olduğu bir cinsiyetçi alanı vardır. Güç eşitsizliğine dayalı böyle bir yapılanma da kadının tıpkı toplumda olduğu gibi akademiye ikincil konumunu yeniden üretmektedir. Kadın ve erkeğin

sosyalizasyon ajanı olarak karşılaştığı ilk aşama olan aileden okula, çalışma hayatından politikaya tüm toplumsal kurumların cinsiyetçi mekanizmayla kuşatılmış olması kadın üzerindeki hegemonik erkeklik baskısının yeniden üretilmesine de katkı sağlamaktadır. Walby, tüm patriyarkal değerlerin özellikle sosyalizasyon sürecinde aktarıldığını savunur ki bu araştırmada da yaptığım görüşmeler, var olan akademik yapılanmanın da cinsiyetlendirilmiş olduğunu göstermektedir. Böylesi bir yapı, doğası gereği patriyarkal öğelerle bezenmiş bir kurumu oluşturmaktadır. Katılımcıların çoğu, cinsiyetlendirilmiş tutum ve davranışlar sorgulanana kadar böyle bir davranışın temelinde ne olduğunu fark etmemiş ve “*Bilmem, bizde böyle oldu hep*” gibi kanıksanmış bir tutum sergilemişlerdir.

Bugün, kadınların akademide diğer ülkelere göre çok daha fazla sayıda yer almaları (Şentürk 2015; Özkanlı ve Korkmaz 2000), özelde de Edebiyat Fakültesinde diğer fakültelere göre fazla kadın akademisyen olması umut vericidir. Ancak araştırma gereği bakılan feminist eleştirel çerçeve, görüşülen kadın akademisyenlerin kendilerini hala ev işlerinden, eşlerinden daha fazla sorumlu hissettikleri aşikârdır. Bu da bize nicel verilerden ziyade nitel olana, anlatılara ve deneyimlere bakmamızın önemini anlatır. Özellikle anne olan kadın akademisyenler, çocuklarının sorumluluklarını kendilerinde görmektedirler. Evlilik kararı aldıklarında yaşadıkları tedirginlik, kadın olmanın getirdiği bir düzene onları itmektir. Yani kadın, evlendiğinde akademiye arka plana atacağı düşünülürken; aynı durum erkek akademisyenler için söz konusu değildir. Aksine erkeklerin, evlenerek düzenli bir hayatlarının olması gerektiği söylenmektedir. Burada bahsi geçen “düzen” ise tamamen kadının ev içi emeğiyle paralel durmaktadır.

Var olan çalışmalar akademide istihdam edilmede kadın sayısının nispeten fazla olduğunu gösterse de kadınların, bilim insanı olarak kendilerini ne derecede var edebildikleri bu çalışmanın odağındaki anlatılarla ortaya çıkmıştır.

Kadınlar, her ne kadar kendilerini akademik ortamda öncelikli olarak “akademisyen” olarak tanımlasalar ve tanıtılsalar da çocuk sahibi olma süreci de dahil olmak üzere özel hayatlarında var olan her türlü toplumsal rollerle donatılmıştır. Akademik hayatlarının hiçbir kademesinde de bu rollerden sıyrılamamış ve her zaman bu rollerin altında kalmışlardır. Üniversitede çalışan kadın akademisyenlerin akademik ilerlemeleri, evli olsun olmasın ya da anne veya değil, cinsiyetlerine dayalı geliştirilen bu rollerden dolayı sekteye uğramaktadır.

¹Bugün gender kavramı oldukça tartışmalı bir kavramdır. Bu metinde; gender kelimesinin çevirisinde bir defaya mahsus olarak toplumsal cinsiyet kullandım. Metnin ilerleyen satırlarında, doğduğumuz andan itibaren cinsiyetin kendisinin toplumsal bir yaratım olduğu görüşünden hareketle gender ve gendered için cinsiyetçi, cinsiyetlendirilmiş kavramlarını kullanmayı uygun buluyorum.

²Bu kavram, bilgi üreten insan anlamında kullanılmıştır. Sözü geçen çalışmanın görüşmelerine, kadınların bilim insanı olmaktan önce, kadınlar kendilerini böyle düşünme de erkek akademisyenler tarafından, anne ve kadınlık rolleriyle bezendiği bir duruma ithaf olarak eklenmiştir.

³Burada beklenen oğlan yerine erkek demem olacaktı ancak; kadın ve erkek cinsinin yavrularına kız ve oğlan denmesi gerekliliğinden ötürü "oğlan" çocuğu denmesi doğrudur.

Kaynakça

Acker, Joan. «From Sex Roles to Gendered Institutions.» *Contemporary Sociology*, 1992: 565-569.

«Hierarchies, Jobs, Bodies: A Theory of Gendered Organizations.» *Gender and Society*, 1990: 139-158.

Acker, Joan, ve Donald R. Van Houten. «Differential Recruitment and Control: The Sex Structuring of Organizations.» *Administrative Science Quarterly*, 1974: 152-163.

Akhtar, Parveen, Paul Fawcett, Tim Legrand, David Marsh, ve Chloe Taylor. «Women in the Political Science Profession.» *European Political Science* 4 (2005): 242-255.

Alkan, Ayten. «Akademik Feminizm ve Üniversite: Bu Tanışıklıktan Ne Çıkar?» *Türkiye'de Üniversite Sistemi ve Dönüşümü Sempozyumu: Dönüştürülen Üniversiteler ve Eğitim sistemimiz* içinde, yazar Servet Akyol, 333-363. Ankara: Eğitim-Sen Yayınları, 2008.

Aslan, Ahmet, röportaj yapan D. Özkan ve B. Kalkan. *Bir Ömür Düşünmek* Ankara: Ekşi Kitaplar, (Ocak 2016).

Atay, Tayfun. «Erkeklik En Çok Erkeği Ezer.» *Toplum ve Bilim* (Birikim Yayınları), no. 101 (2004): 11-30.

Badinter, Elisabeth. *Annelik Sevgisi*. İstanbul: Afa Yayınları, 1992.

Biri Ötekidir 'Kadınla Erkek Arasındaki Yeni İlişki ya da Androjin Devrim'. İstanbul: Afa Yayıncılık, 1992.

Bentley, Jerome T., ve Rebecca Adamson. *Gender Differences in the Careers of Academic Scientists and Engineers: A Literature Review*. Özel Rapor, New Jersey: National Science Foundation, 2003.

Berger, Peter L., ve Thomas Luckmann. *Gerçekliğin Sosyal İnşası Bir Bilgi Sosyolojisi Denemesi*. Çeviren Vefa Saygın Öğütle. İstanbul: Paradigma Yayınları, 2008.

Bystydzienski, Jill M., ve Sharon R. Bird. *Removing Barriers: Women in Academic Science, Technology, Engineering and Mathematics*. Bloomington: Indiana University Press, 2006.

Hearn, Jeff, ve P. Wendy Parkin. «Reviewed Work(s): 'Sex' at 'Work': The Power and Paradox of Organisation Sexuality.» *Administrative Science Quarterly*, 1988: 162-165.

«Gender and Organizations: A Selective Review and a Critique of a Neglected Area.» *Organization Studies*, 1983: 219-242.

Husu, Liisa. «Women's Work -and Family- Related Discrimination and Support in Academia.» *Gender Realities: Local and Global Advances in Gender Research*, 2005: 1-40.

İnceoğlu, Yasemin, ve Altan Kar. *Dişilik, Güzellik ve Şiddet Sarmalında Kadın ve Bedeni*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları, 2010.

Keller, Evelyn Fox. *Toplumsal Cinsiyet ve Bilim Üzerine Düşünceler*. İstanbul: Metis Yayınları, 2007.

Kılınç, Berna. «Aklın Cinsiyeti Var Mı?» *Cinsiyetli Olmak Sosyal Bilimlere Feminist Bakışlar* içinde, yazar Zeynep Direk, 35-50. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009.

Klocker, Natascha, ve Danielle Drozdowski. «Commentary: Career Progress Relative to Opportunity: How Any Papers is a Baby 'Worth'?» *Environment and Planning A*. 44, no. 6 (2012): 1271-1277.

- Koçkar, Aylin İlden. «Günümüzde Anne Olmak: Bağlanma Teorisi ve Kadının Çalışması Arasındaki Dengenin İncelenmesi.» *Cogito*, no. 81 (2015): 207-218.
- Kümbetoğlu, Belkıs. *Sosyolojide ve Antropolojide Niteliksel Yöntem ve Araştırma*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık, 2012.
- Mason, Mary Ann, ve Marc. Goulden. «Do Babies Matter?» *Academe* 88, no. 6 (2002): 21-27.
- Miles, Matthew B., ve A. Michael Huberman. *Qualitative Data Analysis*. Thousands Oaks: Sage Publications, 1994.
- Önder-Erol, Pelin, ve Duygu Altınoluk. «Akademide Hegemonik Erkekliğin Öteki Üzerinden Yeniden İnşası.» *VIII. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Farklılıklar, Çatışmalar ve Eylemlilikler Çağında Sosyoloji*. Ankara: Sosyoloji Derneği, 2017. 421-426.
- Özbek, Meral. «Giriş: Kamusal Alanın Sınırları.» *Kamusal Alan* içinde, yazar Meral Özbek, 19-89. İstanbul: Hil Yayın, 2004.
- Özkanlı, Özlem, ve Adil Korkmaz. *Kadın Akademisyenler*. Ankara: A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, 2000.
- Payne, Lindsay. «'Gendered Jobs' and 'Gendered Workers': Barriers to Gender Equality in Gendered Organizations .» 2002.
- Punch, Keith F. *Sosyal Araştırmalara Giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 2005.
- Reed, Evelyn. *Bilim ve Cinsiyet Ayrımı*. Çeviren Şemsa Yeğin. İstanbul: Payel Yayınları, 2003.
- Şentürk, Burcu. «Çocuk Ama Yokuz: Türkiye'deki Akademisyen Kadınlar Üzerine Bir Analiz.» *Vira Verita E-Dergi*, 2015/2: 1-22.
- Tanesini, Alessandra. *Feminist Epistemolojilere Giriş*. Çeviren Gülhan Demiriz, Berivan Binay ve Ümit Tatlıcan. İstanbul: Sentez Yayıncılık, 2012.
- Walby, Sylvia. *Patriyarka Kuramı*. İstanbul: Dipnot Yayınları, 2016.
- Williams, Christine L., Chandra Muller, ve Kristine Kilanski. «Gendered Organizations in the New Economy.» *Gender and Society*, 2012: 549-573.